

Etymologia nazw miejscowości parafii Raławiczki

Robert Hellfeier

Dziedzice

Miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana w 1531 roku jako Dziedzitze, w 1534 roku w urbarzu opolskim, w części dotyczącej przynależności do zamku w Chrzelicach określana jako Dieditz¹³⁵. W najstarszych księgach kościelnych parafii Raławiczki z lat 30. i 40. XVIII wieku miejscowość widnieje pod nazwami Dzieczic i Dziedzic, a w jeszcze starszych księgach z sąsiedniej parafii Kujawy, z lat 80. XVII wieku pod nazwą Dziedzice – czyli taką, jaka występuje współcześnie.

Większość współczesnych polskojęzycznych opracowań powiela informację o tym, że nazwa miejscowości wywodzi się od nazwy osobowej „Dziad”¹³⁶. Biorąc jednak pod uwagę inne źródła, jak i to, że słowo to kojarzy się raczej z dziedziczeniem, a nie z „dziadem”, taka etymologia wydaje się błędna.

W kronice gminy wiejskiej Dziedzice („Chronik der Gemeinde Sedschütz”)

czytamy, że przed setkami lat Dziedzice należały do jednego właściciela, który nazywany był „dziedzicem” (niem. *Dzie-dzütz*) i od tego określenia wzięła się nazwa miejscowości¹³⁷. Na taką etymologię powołuje się także Konstantin Damroth, który w publikacji z 1896 roku pisze, że nazwa Dziedzice pochodzi od słów związanych z dziedziczeniem, takich jak: spadek (niem. *Erbe*) i właściciel (niem. *Besitzer*). To może sugerować, że chodzi tutaj o osobę, która otrzymała w spadku jakiś określony obszar ziemi, dobra dziedziczne (niem. *Erbgut*)¹³⁸.

Dawny właściciel Dziedzic przekazał część swojej ziemi pierwszym osadnikom, którzy się tutaj osiedlili. Pierwsze gospodarstwo – jak podaje lokalna kronika – powstało w miejscu, w którym na przełomie XIX i XX wieku mieszkał półkmić Josef Malik¹³⁹.

Pisownia nazwy miejscowości przez wiele dziesięcioleci nie ulegała wielkim

135 *Der Kreis Neustadt/OS im alten Oppelner Urbarium von 1534*, Historische Kommission für den Kreis Neustadt/Oberschlesien e.V., Senfkornverlag 2007, s. 190.

136 D. Tomczyk, R. Miązek, *Nasza mała ojczyzna. Strzeleczy – dzieje gminy*, Wrocław–Opole 1999, s. 39.

137 „Kronika gminy wiejskiej Dziedzice” („Chronik der Gemeinde Sedschütz”), s. 1.

138 K. Damroth, *Die älteren Ortsnamen Schlesiens, Ihre Entstehung und Bedeutung*, Beuthen O.-S. 1896, s. 102.

139 Josef Malik – ur. 12.03.1857 r., zm. 4.03.1930 r., był synem Blasiusa Malika i Caroliny z domu Nowotny.

Unikatowa, nigdzie dotąd niepublikowana mapa
Smolarni, z widocznym piecem smolarskim (Ofen).
Datowanie mapy nieznane. Ze zbiorów Archiwum
Państwowego w Opolu, Rejencja Opolska, Mapy
i plany, Plan von den Zinstücken bey Dziedziz.
Kreis Neustadt.

zmianom. W XVIII wieku były to najczęściej: Diedzitz, Dziedzitz, Dziedzietz, czy też Dziedzütz.

W 1876 nazwę miejscowości zmieniono z Dziedzütz na Sedschütz. Powodem tej zmiany – jak napisano w rozporządzeniu wydanym 14 czerwca 1876 roku i opublikowanym w lipcu w „Neustädter Kreisblatt” – było występowanie polskich nazw miejscowości na Górnym Śląsku, „które niemiecki język z trudem wymawia, i których nie można zapisać niemieckimi literami”¹⁴⁰. Na mocy tego samego rozporządzenia zmianie uległa pisownia kilku sąsiednich wiosek, m.in.: Smolarni, Brzeźnicy, Chrzelic, Zieliny, Łącznika, Pogórza i Przechodu.

Nazwa Sedschütz przetrwała aż do zakończenia II wojny światowej w 1945 roku. Kiedy miejscowość weszła w granice państwa polskiego, jej nazwę zmieniono na Dziedzice.

Smolarnia

Zalążki tej miejscowości zaczęły kształtować się w drugiej w połowie XVII wieku. Dokument zbudowania smolarni jako miejsca pozyskiwania smoły w lesie przyległym do Dziedzic datowany jest na 12 listopada 1663 roku. Na przestrzeni kolejnych dziesięcioleci niewielka osada rozwinęła się i przyjęła niemieckojęzyczną nazwę Pechhütte – w dosłownym tłumaczeniu na język polski: Smolarnia.

Od początku swego istnienia Smolarnia administracyjnie należała do Dziedzic – była jej kolonią. Znajduje to również odzwierciedlenie w jej nazewnictwie: Dziedz. Smolarnia (tłum. dziedzicka Smolarnia), Pechhütte bei Dziedzitz (Smolarnia przy Dziedzicach), Dziedzitzer Pechhütte (dziedzicka Smolarnia) i Sedschütz-Pechhütte¹⁴¹. W źródłach kartograficznych

z lat 30. i 40. XX wieku występuje też nazwa Kolonie Pechhütte.

Etymologia nazwy miejscowości nawiązuje do smolarni, to jest miejsca, w którym pozyskiwano smołę z drzew iglastych. Niemiecka nazwa Pechhütte funkcjonowała do zakończenia II wojny światowej w 1945 roku. Kiedy miejscowość weszła w granice państwa polskiego, jej nazwę zmieniono na Smolarnia.

Serwitut

Aby poznać etymologię tej nazwy, należy cofnąć się w czasie do ostatniego dziesięciolecia XVIII wieku. Wtedy to, w 1796 roku, z chrzelickiego królewskiego rewiru leśnego (Königliche Chrzelitzer Forstrevier) wyodrębniono obszar o powierzchni 2701 mórg, który przekazano majoratowi głogóweckiemu i nazwano Głogóweckim Lasem Serwitutowym (Glogauer Servitutwald)¹⁴². Wcześniej, bo już od końca XVI wieku, kolejni właściciele dóbr głogóweckich mieli prawo pozyskiwania drewna budulcowego i opałowego z dziedzickiego i chrzelickiego rewiru leśnego. W 1796 roku utracili oni to prawo, a jako odszkodowanie otrzymali wspomniany wyżej obszar leśny na własny użytek¹⁴³.

Utworzenie Głogóweckiego Lasu Serwitutowego z całą pewnością przyczyniło się do powstania tutaj w późniejszym czasie pierwszych zabudowań mieszkalnych i gospodarczych, które na przestrzeni kolejnych dziesięcioleci stały się zaczątkiem kolonii o nazwie Serwitut.

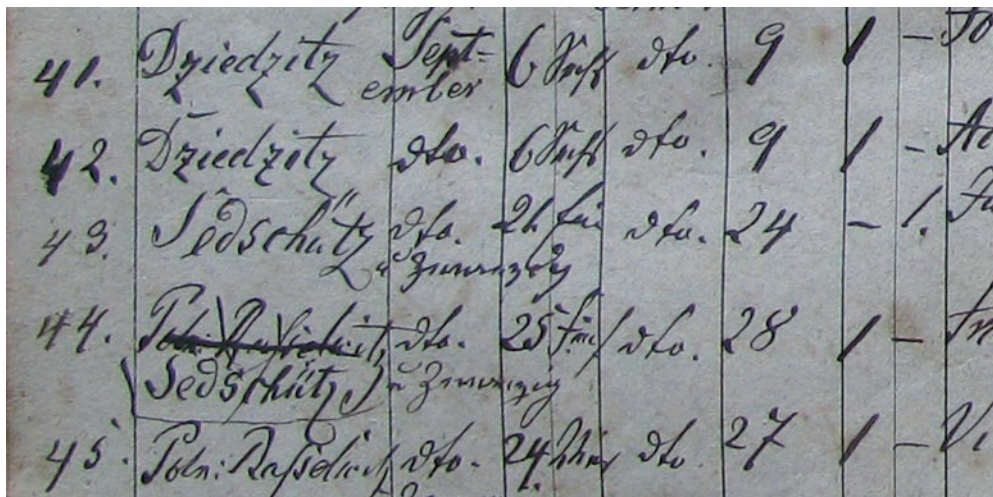
Już kilka lat po utworzeniu Głogóweckiego Lasu Serwitutowego, w księgach kościelnych parafii Raclawicki odnotowywano nazwy mówiące o jego przynależności do dóbr głogóweckich: Glogauer Servitut Colloni (1799), Glogauer Servitut (1801, 1821), Glogauer Servitut bei Dziedzitz

140 „Neustädter Kreisblatt”, Jahrgang 1876, Stück 28, 8.07.1876 r., s. 201.

141 R. Hellfeier, *Smolarnia. 350 lat historii*, Strzeleczy 2014, s. 53.

142 F. Triest, *Topographisches Handbuch von Oberschlesien, zweite Hälfte*, Breslau 1865, s. 1106.

143 R. Hellfeier, *Smolarnia...*, s. 80.

Zmiana pisowni nazwy miejscowości z „Dziedzitz” na „Sedschütz” na przykładzie adnotacji w księdze pogrzebow z 1876 roku. Fot. R. Hellfeier, Księga pogrzebow par. Racławiczki 1851-1916, s. 174.

(1801), Ober Glogauern Servitut (1815), czy też OberGlogauer Servitut (1818). Warto też dodać, że z administracyjnego punktu widzenia Serwitut był kolonią Dziedzic, co ma m.in. odzwierciedlenie w jego nazewnictwie w pierwszej połowie XIX wieku: Dziedzitzer Servitut (1809), Servitut Dziedzitz (1830), Dziedzitzer Kolonie (1845), a także Sedschütz-Servitut lub zamiennie Servitut-Sedschütz. Niemniej jednak praktycznie od 1830 roku (z nielicznymi wyjątkami) forma pisowni tej kolonii występuje już tylko pod nazwą Servitut¹⁴⁴. I taką została przez kolejne ponad 120 lat, aż do zakończenia II wojny światowej w 1945 roku.

Kiedy miejscowość weszła w granice państwa polskiego, jej nazwę zmieniono na Serwitut. Co ciekawe, w latach 60. i 70. XX wieku ówczesna władza chciała zmienić nazwę przysiółka na Skarszów lub też Karczów, co miałoby sugerować, iż nazwa ta wywodzi się od karczowania lasu, który dawniej porastał ten teren. Z tak zmienioną pisownią można spotkać się m.in. w dokumentach z lat 60. XX wieku – np. w wykazach miejscowości ujętych

w Dziennikach Urzędowych Wojewódzkiej Rady Narodowej w Opolu (m.in. z 1962 i 1964 roku)¹⁴⁵ oraz na mapach z lat 60. i 70., na których Serwitut widnieje pod nazwą Skarszów¹⁴⁶. Według mieszkańców Serwitutu nazwę ich miejscowości próbowano zmienić jeszcze w latach 80. XX wieku, ale to się nie udało¹⁴⁷.

Wróćmy jeszcze na chwilę do nazwy Serwitut, ale w odniesieniu do serwitutów, zwanych też służebnościami, to jest ciężarami spoczywającymi na czyjejś własności. Służebnością może być prawo przechożenia ścieżką przez czyjś grunt, prawo czerpania wody, prawo światła w budynku, prawo oparcia domu o dom sąsiada itd. Zaś w czasach pańszczyzny poddani mieli liczne służebności, które polegały na użytkowaniu pańskich pastwisk, czy też pobieraniu drzewa z lasu¹⁴⁸.

W odniesieniu do tej definicji można by przypuszczać, że obecnie funkcjonująca

¹⁴⁴R. Hellfeier, *Servitut – wielka historia małego przysiółka*, część II, „Tygodnik Krapkowicki” 2016, nr 47 (968), s. 27.

¹⁴⁵Dziennik Urzędowy WRN w Opolu: 1962, nr 5, poz. 57, s. 7; 1964 r., nr 9, poz. 64, s. 7.

¹⁴⁶R. Hellfeier, *Smolarnia...*, s. 142.

¹⁴⁷*Nie chcieliśmy mieszkać w Karczowie*, „Nowa Trybuna Opolska”, rok wydania ok. 2000–2002.

¹⁴⁸Encyklopedia. Zbiór wiadomości z wszystkich gałęzi wiedzy, tom II, Lwów 1898, s. 759–760.

nazwa Serwitut pochodzi od prawa związanego z możliwością korzystania przez tutejszych chłopów z pańskich łąk lub pastwisk, czy też prawa pozyskiwania przez nich drewna z pańskiego lasu. Taką etymologię przedstawia również większość tutejszych mieszkańców. Znane są też relacje mówiące o tym, że nazwa Serwitut w tłumaczeniu miałyby oznaczać „podarunek”. Jedna z nich mówi, że właściciel tej ziemi (graf) podarował w prezencie swojemu synowi obszar, na którym wybudowano pierwsze zabudowania. Druga natomiast, że właściciel ziemi (tzw. pan) podarował obszar pod budowę domów robotnikom leśnym, którzy dzięki temu mogli się tutaj osiedlić. Jednak w odnalezionych do tej pory źródłach, oprócz ogólnych informacji o tym, że serwitut obowiązywał na obszarze leśnictwa Dziedzice, brak jest szczegółów, dzięki którym można by chociaż w przybliżeniu określić konkretny obszar związany bezpośrednio z mieszkańcami Serwitutu, których prawo to mogło dotyczyć¹⁴⁹.

Ponadto analizując opisaną wcześniej historię powstania Głogóweckiego Lasu Serwitutowego, można zauważyć, iż nazwa Serwitut może pochodzić nie tyle od serwitutu, którego właścicielem byli tutejsi chłopci, ile od serwitutu, którego właścicielem już pod koniec XVI wieku był hrabia Johann Georg II von Oppersdorf, który miał prawo do pozyskiwania drewna z chrzelickiego lasu. W dokumentach przywilej ten występuje pod łacińską nazwą *Servitut lignandi* lub też *Servitutis lignandi* (niem. *Beholzungsrecht*, *Holzungsgerechtigkeit*)¹⁵⁰.

Taki stan wiedzy sugeruje, że Serwitut (jako kolonia) swoją nazwę wziął od przylegającego do niego Głogóweckiego Lasu Serwitutowego, zaś las ten swoją etymologią nawiązuje do serwitutów, z jakich korzystali kolejni właściciele dóbr głogóweckich.

Pieczęć sołtysa Ścigowa na dokumencie z 1899 r. Na pieczęci rybak trzymający na ramieniu wędkę z rybą, po prawej trawę lub sitowie. Ze zbiorów Wydziału Geodezji i Kartografii w Krapkowicach, szkice polowe z 1899 r.

Ścigów

Po raz pierwszy wzmiankowany w 1531 roku jako Sygow prope Castrum Chrzelitze, to jest Ścigów należący do zamku w Chrzelicach¹⁵¹. Ścigów wzmiankowany jest też w urbarzu opolskim z 1534 roku pod nazwą Schigaw¹⁵². Na przestrzeni lat występowały również nazwy: Schygow (1574), Schiehoff (1702), Schigau/Siegaú (1725), Sigow (lata 30. i 40. XVIII wieku), Czigau (1746), Schiegau (1758) czy też Schiegrau (1784).

W księgach kościelnych sąsiedniej parafii Łącznik z końca lat 90. XVII wieku, wieś ta wzmiankowana była nazwą Schigow, zaś w najstarszych księgach kościelnych parafii Raclawiczki z końca lat 30. XVIII wieku – Zigow. Od lat 60. XVIII wieku spotyka się już pisownię Schiegau, która przetrwała się aż do zakończenia II wojny światowej w 1945 roku.

Współczesna literatura powiela (raczej błędnie) informacje o tym, że Ścigów wywodzi się od nazwy osobowej „Ścig”, czy

149 R. Hellfeier, *Smolarnia...*, s. 81.

150 Ibidem.

151 F. Triest, op. cit., s. 1104.

152 *Der Kreis Neustadt/OS im alten Oppelner Urbarium von 1534*, Historische Kommission für den Kreis Neustadt/Oberschlesien e.V., Senfkornverlag 2007, s. 189.

też od czasownika „ścigać”¹⁵³. Całkiem inny obraz wyłania się z rozmów ze starszymi mieszkańcami tej miejscowości. Praktycznie wszyscy z nich etymologię nazwy wywodzą od śląsko brzmiącego słowa *sitōf*, który w języku polskim oznacza sitowia, tj. rośliny rosnące na brzegach wód i na mokrych łąkach, tworzące gęste zarośla. Tak więc Ścigów swoją nazwę mógł wziąć od położonych na południe od wioski podmokłych, przyrzecznych terenów i rosnących tam traw i trzin.

Jedna z relacji mówi o tym, że w 1933 roku, kiedy w rządzonej przez nazistowskie Niemcy III Rzeszy zmieniano nazwy miejscowości – m.in. na Śląsku – niemieckie Schiegau chciano zmienić na jeszcze bardziej niemieckie Fischgrund (to jest teren zarybiony, łowisko)¹⁵⁴. To jednak się nie udało i do zakończenia II wojny światowej miejscowość funkcjonowała pod nazwą Schiegau. Kiedy zaś weszła ona w granice państwa polskiego, jej nazwę zmieniono na Ścigów.

Kopalina

Początki Kopaliny sięgają 1799 roku, kiedy to w środku lasu powstała baza dla robotników leśnych, która z biegiem lat przekształciła się w kolonię położonego na południe Ścigowa¹⁵⁵.

Jej nazwa na samym początku nawiązywała do tej właśnie przynależności: Schigauer Koppalina, Schiegauer Kopalina, Schiegau Copaline. Od lat 20. XIX wieku stosowano zamiennie niemiecką nazwę Kopaline (sporadycznie Copaline) i polską Kopalina.

Etymologia kolonii nawiązuje do czynności kopania, to jest do osady powstałej po wykarczowaniu lasu. Do takiego samego znaczenia nawiązuje późniejsza, zmieniona

w latach 30. XX wieku nazwa Roding – od rzeczownika *Rodung* (karczowisko, karczowanie) i czasownika *roden* (karczować, kopać). Nazwa ta funkcjonowała do końca II wojny światowej w 1945 roku. Po włączeniu w granice państwa polskiego nazwę miejscowości zmieniono na Kopalina.

Raclawiczki

Najstarsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 10 listopada 1383 roku z wykazu miejscowości, które za panowania księcia Władysława Opolczyka (Ladislav von Oppeln) wchodziły w skład dóbr głogóweckich¹⁵⁶. W roku 1383 jej nazwę zapisano jako Polonialis Raslowitz, a półtora wieku później, w roku 1531 – Raslawitz polonialis¹⁵⁷. W rejestrach świętopietrza z 1477 roku widnieje pod nazwą Raczlowitz poloniale¹⁵⁸, a w katastrze karolińskim z 1726 roku już pod niemiecką nazwą Pohnlisch Raßelwitz.

W najstarszych księgach kościelnych parafii Raclawiczki z końca lat 30. XVIII wieku miejscowość zapisywano łacińską nazwą Polono-Raslawitz. A w jeszcze starszych księgach z sąsiedniej parafii Kujawy z lat 80. i 90. XVII wieku, świadków ślubów z Raclawiczek wzmiankuje się jako mieszkańców z: Raczlawic, Raczlawitz, Raclawic oraz z Polskich Raczlawic.

Jak widać, praktycznie od początków swego istnienia w nazwie wioski widniał przymiotnik „polski”. Znany niemiecki badacz ziemi prudnickiej Carl Schinke wyjaśnił to tym, że w Raclawiczkach językiem polskim posługiwało się 498 mieszkańców i aby odróżnić tę miejscowość od położonych pod Głogówkiem Raclawic Śląskich (dawniej Deutsch Raselwitz), w których większość mieszkańców

153 D. Tomczyk, R. Miązek, op. cit., s. 105.

154 Informacje od Georga Czecha z Niemiec, na podstawie rozmowy z 26.01.2017 r.

155 F. Triest, op. cit., s. 1105; D. Tomczyk, R. Miązek, op. cit., s. 107.

156 H. Neuling, *Schlesiens Kirchorte und ihre kirchlichen Stiftungen bis zum Ausgange Mittelalters*, Breslau 1902, s. 250.

157 F. Triest, op. cit., s. 1099.

158 H. Markgraf, *Die Rechnung über den Peterspfennig im Archidiakoniat Oppeln 1477*, Breslau 1892, s. 375.

posługiwała się językiem niemieckim, dla Raclawiczek wprowadzono przymiotnik *polnisch*¹⁵⁹.

Inne zdanie na ten temat ma Roman Sękowski (1931–2023) – bibliofil, historyk, znawca historii Opola i Opolszczyzny. Według badacza określenia „polski” i „niemiecki” nie odnoszą się do ludności, a do prawa, na którym założono miejscowość – polskiego lub niemieckiego. W praktyce oznacza to, że miejscowość z przymiotnikiem „polski” była starsza i jej początki sięgają wczesnego średniowiecza, natomiast miejscowości niemieckie zakładane były w kolonizacji w XII–XIV wieku¹⁶⁰.

Konstantin Damroth w tłumaczeniu etymologii pochodzenia nazwy Raclawiczki powołuje się na imiona: Raclaw, Radźmirz, Radzisław i Radosław, a wszystkie z nich zostały utworzone od rdzenia „Rad”¹⁶¹. Gerard Tyralla w książce o historii parafii Ligota Bialska wspomina śląskiego możnowładcę Zbrosława, kasztelana miasta Opole i jego dwóch braci: Macieja i Raclawa (lub

Radslawa bądź Radosława). Być może oni, albo nawet ich ojciec, w początkach XIII wieku otrzymali jakieś zalesione tereny na pograniczu Moraw i Śląska, a w późniejszym czasie ośrodkiem włości Raclawa były Raclawiczki¹⁶². Możliwe zatem, że dawne Raslowitz swoją nazwę wzięło się od imienia założyciela lub też właściciela włości, na których wioska ta została założona.

Nazwa Polnisch Rasselwitz przetrwała do 1939 roku, kiedy to przemianowano ją na Roßtal – z niemieckiego: *Rost* (rdza) i *Tal* (dolina). Ta etymologia nawiązuje do rdzawej doliny, w której wydobywano dawniej rudę darniową do wytopu żelaza w dymarkach.

Nazwa Roßtal funkcjonowała do zakończenia II wojny światowej w 1945 roku. Niedługo po tym nazwę zmieniono na Raclawice Polskie. Dopiero pod koniec 1946 roku Komisja Ustalania Nazw Miejscowych przy Ministerstwie Administracji Publicznej zmieniła dotychczasową nazwę miejscowości na Raclawiczki¹⁶³.

Miejscowości parafii Raclawiczki zapisane po śląsku (opr. R. Hellfeier)

Nazwa polska	Nazwa niemiecka z lat 30.-40. XX w.	Nazwa śląska	Miejsce zamieszkania mieszkyl.../ mieszkam...	Nazwa kierunkowa jadą... /jadę...	Położenie myndzy Prudnikā, a... /między Prudnikiem, a...
Dziedzice	Sedschütz	Dziedzicy	w Dziedzicach	do Dziedzic	Dziedzicōma
Raclawiczki	Polnisch Rasselwitz [Roßtal]	Raclawicy	w Raclawicach	do Raclawic	Raclawicōma
Smolarnia	Pechhütte	Smolarnia <i>tak jak po polsku</i>	w Smolarni <i>tak jak po polsku</i>	do Smolarni na Smolarniā	Smolarniyl
Serwitut	Servitut	Serwitut <i>tak jak po polsku</i>	na Serwitucie	na Serwitut	Serwitutā
Ścigów	Schiegau	Sigów	w Sigowie	do Sigowa	Sigowā
Kopalina	Kopaline [Roding]	Kopalina	na Kopalinie	na Kopalina	Kopaliniyl

159 C. Schinke, *Der Kreis Neustadt O.-S. Geographisch-geschichtliches Handbuch mit kurzgefasster Chronik der Städte Neustadt, Ober-Glogau, Zülz, Steinau und Klein-Strehlitz, sowie der 110 bestehenden Kreisortschaften*, Zülz 1888, s. 122; D. Tomczyk, R. Miązek, op. cit., s. 96.

160 R. Sękowski, korespondencja mailowa z 7.06.2016 r.

161 K. Damroth, op. cit., s. 78.

162 Książd G. Tyralla, *Sekrety parafii Ligota Bialska na Górnym Śląsku. Kropla Heimat w oceanie historii. Wielka historia małej ojczyzny*, 2020, część I, s. 477.

163 Rozporządzenie Ministrów: Administracji Publicznej i Ziem Odzyskanych z dnia 12 listopada 1946 r. o przywróceniu i ustaleniu urzędowych nazw miejscowości, Monitor Polski. Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej Nr 142, s. 7.